

Kto odpowiada za wypadek na budowie?

III Budownictwo nadal z wysokim współczynnikiem wypadkowości

W świetle najnowszych danych opublikowanych przez Główny Urząd Statystyczny w pierwszym półroczu 2018 r. liczba poszkodowanych w wypadkach przy pracy wyniosła ogółem 37 007 osób i była o 5,3% mniejsza niż w ubiegłym roku¹. Ogólna tendencja spadkowa niewątpliwie cieszy zarówno pracowników, członków ich rodzin, jak i pracodawców oraz instytucje ubezpieczeniowe. Z drugiej zaś strony każdy wypadek przy pracy to wypadek jednostkowy, który wymaga ustalenia konkretnych przyczyn zdarzenia oraz indywidualnej odpowiedzialności za jego wystąpienie. Niestety, budownictwo nadal plasuje się w czołówce branż z najwyższym tzw. wskaźnikiem wypadkowości (liczba poszkodowanych przypadająca na 1000 osób) i obecnie zajmuje ósmą pozycję z liczbą 2226 wypadków przy pracy w pierwszym półroczu 2018 r.².

III Bezpieczeństwo w pracy jako wartość konstytucyjna

Na gruncie obowiązującego prawa zdarzenie zakwalifikowane jako wypadek przy pracy pociąga za sobą szereg skutków prawnych, takich jak: ustalenie odpowiedzialności cywilnej za wypadek, ustalenie sprawstwa oraz ewentualnej odpowiedzialności karnej za narażenie lub spowodowanie wypadku przy pracy ze skutkiem śmiertelnym lub ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu, a także wszczęcie procedury przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych w celu wypłaty poszkodowanym świadczeń z ubezpieczenia wypadkowego³. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku w art. 24 stanowi, że praca zarobkowa znajduje się pod ochroną państwa, które sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy⁴. Konkretyzując tę powinność, ustawa zasadnicza przyznaje każdemu prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy⁵, gdyż tylko takie minimalizują ryzyko wystąpienia wypadku. Niezależnie od branży, w jakiej pracownik świadczy pracę, Kodeks pracy (dalej jako: k.p.) formułuje ogólny obowiązek ciążyący na pracodawcy, w myśl którego jest on obowiązany systematycznie analizować przyczyny wypadków przy pracy i na podstawie otrzymanych wyników stosować właściwe środki zapobiegawcze. Podsumowując: współczesne ustawodawstwo pracownicze kładzie nacisk przede wszystkim na prewencję oraz gwarantuje wysoki stopień ochrony zatrudnionego przed wypadkami przy pracy. Jednocześnie indywidualną odpowiedzialność konkretnych osób za wypadek przy pracy należy rozpatrywać w świetle zasad odpowiedzialności skodyfikowanych w Kodeksie pracy, cywilnym oraz w karnym. Analiza przepisów zawartych w poszczególnych kodeksach zawsze winna jednak uwzględniać to, że prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy podniesiono w Polsce do rangi konstytucyjnej.

III Odpowiedzialność za wykroczenie

Jednym z podstawowych obowiązków pracodawcy jest zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy oraz przeprowadzanie systematycznych szkoleń pracowników w zakresie

Bogumił Sieczkowski
advokat, Master 2 Juriste européen (FR)

bezpieczeństwa i higieny pracy (art. 94 pkt 4 Kodeksu pracy). Nic więc dziwnego, że wszelkie uchybienia w zakresie bezpieczeństwa w miejscu pracy obciążają w pierwszej kolejności pracodawcę, niezależnie od formy prawnej zakładu. Zatem pracodawca, będący osobą fizyczną, spółką handlową czy też stowarzyszeniem lub fundacją, ponosi odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa i higieny pracy w zakładzie pracy (art. 207 § 1 Kodeksu pracy). W razie zaś wystąpienia wypadku przy pracy jest on zobowiązany podjąć niezbędne działania eliminujące lub ograniczające zagrożenie oraz zapewnić udzielenie pierwszej pomocy wszystkim osobom poszkodowanym. Konsekwencją zdarzenia, które kwalifikuje się jako wypadek przy pracy, jest konieczność ustalenia jego okoliczności oraz przyczyn. Co więcej, pracodawca jest zobligowany do wdrożenia i stosowania odpowiednich środków zapobiegających podobnym wypadkom na przyszłość. Kodeks pracy przewiduje więc jego odpowiedzialność za wypadek przy pracy w świetle całokształtu oraz chronologii tego niepożądanego w środowisku pracy zdarzenia. Już na przedpolu sytuacji potencjalnie niebezpiecznej jest on zobowiązany zapewnić bezpieczne warunki pracy na danym stanowisku, a natychmiast po zaistnieniu wypadku przy pracy musi udzielić pomocy oraz zabezpieczyć dowody zdarzenia, a na przyszłość jest zobligowany do wdrożenia środków prewencyjnych. W razie stwierdzenia uchybień w wykonywaniu ww. obowiązków oraz wystąpienia wypadku przy pracy innego niż śmiertelny lub skutkujący ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu pracownika pracodawca naraża się na odpowiedzialność za wykroczenie. Obecnie jest ono zdefiniowane w art. 283 § 1 Kodeksu pracy, który brzmi: „Kto, będąc odpowiedzialnym za stan bezpieczeństwa i higieny pracy albo kierując pracownikami lub innymi osobami fizycznymi, nie przestrzega przepisów lub zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, podlega karze grzywny od 1000 zł do 30 000 zł”.

Z kolei na każdym pracowniku, który odnotował zdarzenie kwalifikujące się jako wypadek przy pracy, ciąży podwójny obowiązek informacyjny: po pierwsze – należy niezwłocznie zawiadomić o nim przełożonego, a po drugie – ostrzec współpracowników, a także inne osoby znajdujące się w rejonie zagrożenia, o możliwym niebezpieczeństwie.

III Kompetencje Państwowej Inspekcji Pracy (PIP)

Bieżącą kontrolę nad bezpieczeństwem w zakładach pracy sprawuje Państwowa Inspekcja Pracy, która ma również kompetencje w zakresie dokonywania wpisów w dzienniku budowy. Funkcjoneriusze PIP są uprawnieni m.in. do analizowania przyczyn wypadków przy pracy oraz kontroli stosowania zapobiegających im środków. W razie wystąpienia wypadku przy pracy, np. na budowie, inspektor pracy ma prawo wziąć udział w badaniu okoliczności takiego wypadku oraz stosownie do okoliczności danego przypadku, nałożyć na pracodawcę grzywnę w trybie postępowania mandatowego. Ponadto inspektor pracy władny jest wiążąco

nakazać pracodawcy usunięcie stwierdzonych uchybień we wskazanym terminie, a nawet wstrzymać prowadzone prace, jeżeli tylko ujawnione naruszenie zasad bezpieczeństwa powoduje bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia pracowników. Nakazy te mogą przybrać formę wpisu do dziennika budowy, a następnie zostać ustnie ogłoszone wszystkim zainteresowanym: pracodawcy, pracownikom oraz podwykonawcom.

III Surowa odpowiedzialność karna za wypadek przy pracy na budowie

Nie ulega wątpliwości, że odpowiedzialność karna za wypadek przy pracy stanowi wyraz najdotkliwszej sankcji dla tej osoby, której prawomocnie przypisano sprawstwo i winę za zdarzenie zakwalifikowane przez prokuratora jako wypadek przy pracy ze skutkiem śmiertelnym lub powodującym ciężki uszczerbek na zdrowiu.

W rozdziale XXVIII Kodeksu karnego, zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową”, polski ustawodawca zdefiniował typ przestępstwa niedopełnienia obowiązków z zakresu BHP w następujący sposób: „Kto, będąc odpowiedzialny za bezpieczeństwo i higienę pracy, nie dopełnia wynikającego stąd obowiązku i przez to naraża pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3” (art. 220 § 1 Kodeksu karnego, dalej jako: k.k.⁶). Penalizowane jest więc zachowanie, które polega już na samym narażeniu pracownika na niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wskutek naruszania przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy.

W branży budowlanej, z uwagi na jej specyfikę przejawiającą się m.in. w wykonywaniu robót na wysokości, bardzo często dochodzi nie tylko do samego narażenia pracownika na niebezpieczeństwo utraty życia, lecz także do zaistnienia wypadków skutkujących zgonem lub ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu pracownika. Praktyka budowlana dostarcza niestety wielu skrajnie ryzykownych sytuacji, takich jak m.in. niezabezpieczone rusztowania, brak siatek bezpieczeństwa, niewłaściwie ustawione drabiny, zderzenie z nieruchomym obiektem lub uderzenie w niego, brak odzieży ochronnej, które doprowadzają do wypadków przy pracy o nieodwracalnych skutkach. Dlatego też przestępstwo z art. 220 Kodeksu karnego w postaci narażenia pracownika lub spowodowania wypadku przy pracy w najcięższej postaci jest ścigane z oskarżenia publicznego, tj. przez prokuraturę z urzędu, zarówno w wariantcie umyślnym, jak i nieumyślnym. Należy więc uświadomić wszystkim pracodawcom w branży budowlanej, że Kodeks karny penalizuje nie tylko zaniedbania w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy, których sprawca ma pełną świadomość swojego bezprawnego postępowania, tj. chce popełnić czyn zabroniony albo przewidując możliwość jego popełnienia, godzi się na to, lecz także zaniechania nieumyślne godzące w bezpieczeństwo na budowie (tj. sprawca popełnia czyn zabroniony na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że popełnienie czynu zabronionego przewidywał albo mógł przewidzieć).

W praktyce sądów karnych najczęściej na wokandę trafia właśnie wariant nieumyślny przestępstwa z art. 220 § 1 i § 2 Kodeksu karnego, kiedy to np. członkowie zarządu spółki z ograniczoną

odpowiedzialnością, mającej status pracodawcy wobec pracowników zatrudnionych na placu budowy, nawet w przypadku nieumyślności odpowiadają indywidualnie za narażenie na wypadek przy pracy lub spowodowanie wypadku, skutkującego zgonem poszkodowanego pracownika lub ciężkim uszczerbkiem na jego zdrowiu.

W takich przypadkach obrona członków zarządu spółki budowlanej opierająca się na braku wiedzy o tym, co się dzieje na budowie oraz nieumyślności zaniechania nie znajdzie uwzględnienia w ocenie sądu karnego.

Krótko mówiąc, odpowiedzialność karna z art. 220 Kodeksu karnego jest surowa, penalizuje również zachowania nieumyślne i obejmuje pracodawcę będącego osobą fizyczną, członków zarządu osób prawnych (kierownicy zakładu pracy) oraz wszystkich tych, którzy w przedsiębiorstwie budowlanym są odpowiedzialni za bezpieczeństwo i higienę pracy w odniesieniu do konkretnej inwestycji budowlanej, np. wyznaczony przez zarząd kierownik projektu (tzw. *project manager*), brygadzysta lub kierownik zmiany w zakładzie produkcyjnym.

W odniesieniu do przywołanych kierowników, czyli osób kierujących pracownikami przy realizacji konkretnej inwestycji na placu budowy lub w danym zakładzie pracy (np. przy produkcji wyrobów prefabrykowanych), Kodeks pracy formułuje szereg skonkretyzowanych powinności, takich jak:

- obowiązek zorganizowania stanowiska pracy zgodnie z przepisami i zasadami BHP,
- dbałość o sprawność środków ochrony indywidualnej oraz stosowanie ich zgodnie z przeznaczeniem,
- przygotowanie i prowadzenie prac z uwzględnieniem zabezpieczenia pracowników przed wypadkami przy pracy,
- zapewnienie sprawnych środków ochrony zbiorowej,
- egzekwowanie przestrzegania przez pracowników przepisów BHP (co jest szczególnie istotne w sytuacji, w której jeden pracownik swoim lekkomyślnym zachowaniem naraża na wypadek przy pracy pozostałych, za który może odpowiadać karnie kierownik oraz zarząd spółki).

Naruszenie, choćby nieumyślne, któregokolwiek z ww. obowiązków, które będzie pozostawało w adekwatnym związku przyczynowym z wypadkiem przy pracy skutkującym śmiercią lub ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu, pociąga za sobą odpowiedzialność karną. Oczywiście w przypadku dopuszczenia się nieumyślnego przestępstwa niedopełnienia obowiązków z zakresu BHP sankcja karna jest łagodniejsza: jest to grzywna, kara ograniczenia albo pozbawienia wolności do roku, a nie do lat trzech, jak przy wariantcie umyślnym.

Na zakończenie warto zasignalizować, że Kodeks karny w odniesieniu do przestępstwa narażenia życia konkretnego pracownika przewiduje swoisty czynny żal sprawcy (tzw. klauzula niekaralności). Mianowicie nie podlega karze ten sprawca, który dobrowolnie uchylił realne, grożące pracownikowi niebezpieczeństwo (§ 3 art. 210 k.k.). Rozwiązanie to ma stanowić wymierną zachętę dla osób odpowiedzialnych za bezpieczne warunki pracy, tak aby w każdych okolicznościach minimalizować ryzyko wystąpienia wypadków przy pracy w przyszłości, a nie np. zacierać ślady zdarzeń minionych, które należało kwalifikować nie jako wykroczenie, ale już jako przestępstwo w rozumieniu Kodeksu karnego.

III Nieumyślne spowodowanie śmierci lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu

W sektorze budowlanym wszelkie zaniedbania natury organizacyjnej, wadliwy nadzór, cięcia budżetowe w obszarze bezpiecznych warunków wykonywania pracy w celu wyrównania wzrostu kosztów pracy czy też dopuszczenie do wykonywania robót budowlanych osób nieposiadających odpowiednich kwalifikacji może prowadzić do tragicznych skutków. Na gruncie prawa karnego mówimy wówczas o kumulatywnej kwalifikacji prawnokarnej czynu, tj. sytuacji, w której zachowanie sprawcy kwalifikuje się pod dwa lub więcej paragrafy Kodeksu karnego. W razie więc wystąpienia wypadku przy pracy na budowie ze skutkiem śmiertelnym lub powodującym ciężki uszczerbek na zdrowiu, prokurator kwalifikuje taki czyn kumulatywnie, tj. stosując jednocześnie kilka przepisów Kodeksu karnego. Zatem w przypadku zgonu pracownika na skutek omawianego zdarzenia zarzut prokuratora będzie miał podstawę prawną we wspomnianym już art. 220 § 1 k.k. (wariant umyślny) lub § 2 k.k. (wariant nieumyślny niedopełnienia obowiązków BHP) w związku z art. 155 k.k. (nieumyślne spowodowanie śmierci człowieka). W takiej sytuacji sąd karny wymierza karę na podstawie tego przepisu, który przewiduje najsurowszą karę. W razie wypadku przy pracy ze skutkiem śmiertelnym jest to sankcja karna w postaci kary pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. W sytuacji zaś zaistnienia wypadku przy pracy skutkującego ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu wymiar grożącej kary pozostaje bez zmian, tj. kara pozbawienia wolności do lat 3, albowiem obydwa pozostające w zbiegu przepisy Kodeksu karnego przewidują taki sam ustawowy wymiar kary.

Tytułem doprecyzowania należy wskazać, że na gruncie prawa karnego ciężki uszczerbek na zdrowiu spowodowany wypadkiem przy pracy na skutek niedopełnienia obowiązków z zakresu bezpieczeństwa to enumeratywnie wyliczone następstwa zdarzenia, takie jak: pozbawienie wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, spowodowanie innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała⁷. Zatem nieumyślne spowodowanie śmierci człowieka lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu pracownika w następstwie wypadku przy pracy pociąga za sobą kumulatywną kwalifikację prawnokarną zachowania sprawcy. W praktyce sądowej oznacza to wymierzenie surowszej kary niż w przypadku skazania za samo narażenie pracownika na kwalifikowany wypadek przy pracy. Przedstawione powyżej kumulatywne stosowanie przepisów prawa karnego w odniesieniu do niedopełnienia obowiązków w zakresie BHP na budowie nie jest jedynie teorią prawa. Niestety w statystykach GUS dotyczących poszkodowanych w wypadkach przy pracy w pierwszym półroczu 2018 roku odnotowano w budownictwie aż 20 wypadków śmiertelnych oraz 36 ciężkich⁸.

III Świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego wypłacane przez ZUS

Wypadek przy pracy stanowi ryzyko tak dla pracownika – w zakresie doznania szkody, jak i dla pracodawcy – związane częstokroć z długoterminową nieobecnością poszkodowanego w pracy.

To dwuaspektowe ryzyko wypadku przy pracy jest objęte odrębnym ubezpieczeniem wypadkowym w ramach polskiego systemu ubezpieczeń społecznych, którym administruje Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) i wypłaca świadczenia za wypadki przy pracy na zasadzie ryzyka. Stosownie do ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych⁹ za wypadek przy pracy uważa się nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w związku z pracą. Zdarzenie szkodzące musi być funkcjonalnie powiązane ze świadczeniem pracy, to jest zrealizować się:

- podczas wykonywania przez pracownika zwykłych czynności lub poleceń przełożonych lub w związku z nimi;
- podczas wykonywania przez pracownika czynności na rzecz pracodawcy, nawet bez polecenia lub w związku z nimi;
- w czasie pozostawania pracownika w dyspozycji pracodawcy w drodze między siedzibą pracodawcy a miejscem wykonywania obowiązku wynikającego ze stosunku pracy (np. w drodze z siedziby firmy budowanej na plac budowy, do której skierowano pracownika).

W realiach placu budowy nagłość zewnętrznego zdarzenia, które stanowi przyczynę sprawczą wypadku przy pracy, to przede wszystkim ekspozycja pracownika na siły przyrody lub jego kontakt z różnymi postaciami energii. I tak, wydarzenia powodujące uszczerbek na zdrowiu w miejscu pracy to zderzenie z nieruchomym bądź będącym w ruchu obiektem, zmiążdżenie, kontakt z prądem elektrycznym, wysoką temperaturą, substancjami chemicznymi lub żywicami reaktywnymi. Jednakże nie tylko siły przyrody to czynniki inicjujące wypadki przy pracy; bardzo często zachowanie pracownika (np. obsługującego maszyny budowlane) uruchamia łańcuch przyczynowo-skutkowy, prowadzący do wypadku przy pracy, w którym poszkodowany jest inny zatrudniony. Rezultat wypadku przy pracy na budowie to najczęściej uraz (przerwanie ciągłości tkanek, uszkodzenie narządów wewnętrznych) lub śmierć. Najtragiczniejszy w skutkach wypadek przy pracy jest kwalifikowany na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych jako śmiertelny wówczas, gdy śmierć nastąpiła na miejscu lub w okresie nieprzekraczającym 6 miesięcy od dnia wypadku. W razie zaś uszkodzenia jednym zdarzeniem co najmniej dwóch osób mamy do czynienia z wypadkiem zbiorowym. Niezależnie od odpowiedzialności karnej osób zobowiązanych do zapobieżenia wypadkom przy pracy ZUS przejmuje ekonomiczny ciężar wypłaty świadczeń osobom poszkodowanym. Ubezpieczenie wypadkowe przewiduje szereg instrumentów pozwalających pracownikowi na reintegrację zawodową po przebyciu wypadku przy pracy. Poszkodowany ma bowiem prawo do zasiłku chorobowego, świadczenia rehabilitacyjnego (przysługuje po wyczerpaniu zasiłku chorobowego), jak również jednorazowego odszkodowania oraz renty (z tytułu niezdolności do pracy lub szkolenia). W razie wystąpienia wypadku ze skutkiem śmiertelnym uprawnieni do świadczeń z ubezpieczenia wypadkowego są członkowie rodziny zmarłego, którym przysługuje jednorazowe odszkodowanie oraz renta rodzinna. W postępowaniu przed ZUS-em, jak również sądowym, zainicjowanym odwołaniem od niekorzystnej decyzji ZUS-u zawsze ustala się procentowy, łączny uszczerbek na zdrowiu poszkodowanego, który następnie służy do określenia

wysokości świadczeń wypłacanych na podstawie ustawy wypadkowej. W praktyce sądy bazują na pisemnych oraz ustnych opiniach biegłych lekarzy chirurgów, dermatologów oraz neurologów, aby ustalić łączny procentowy uszczerbek na zdrowiu pracownika poszkodowanego wypadkiem przy pracy¹⁰.

III Przyczynienie się poszkodowanego do wypadku przy pracy

Każdy wypadek przy pracy na placu budowy ma wiele przyczyn. Oczywiście jest, że odpowiedzialność cywilna lub karna za taki incydent może być przypisana osobie odpowiedzialnej za bezpieczeństwo na budowie tylko wtedy, gdy istnieje adekwatny związek przyczynowy między jej zachowaniem (tj. działaniem albo zaniechaniem) a skutkiem w postaci nieszczęśliwego wypadku przy pracy. Badając przyczyny zdarzenia, nie można jednak stracić z pola uwagi zachowania poszkodowanego pracownika, zwłaszcza w kontekście jego podstawowego obowiązku, jakim w świetle art. 211 k.p. jest przestrzeganie przepisów oraz zasad bezpieczeństwa i higieny pracy. Każdy zatrudniony ma obowiązek znać przepisy BHP, brać udział w szkoleniu oraz instruktażu z tego zakresu oraz poddawać się wymaganym egzaminom sprawdzającym. W sytuacji, w której poszkodowany oraz przeszkolony z zakresu BHP pracownik nie stosował się do znanych mu reguł postępowania, wskutek czego uległ wypadkowi, można zarzucić mu przyczynienie się do tego zdarzenia. Należy podkreślić, że nieprawidłowe zachowanie się pracownika spowodowało aż 60% takich zdarzeń w I półroczu 2018 r.¹¹. W skrajnych przypadkach, np. gdy wyłączną przyczyną upadku z wysokości na budowie był stan nietrzeźwości pracownika, poszkodowany zostaje pozbawiony prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego, a sam pracodawca lub osoba nadzorująca pracowników jest wolna od odpowiedzialności cywilnej oraz karnej. Zawsze więc analizując zaistniały wypadek na budowie, inspektor pracy oraz pracodawca winni ustalić, jaki związek przyczynowy zachodzi między stanem bezpieczeństwa na placu budowy a szkodą doznaną przez pracownika. W dalszej kolejności należy rozważyć kwestię winy osób odpowiedzialnych za nadzór nad poszkodowanym, a następnie przejść do ewentualnego ustalenia stopnia przyczynienia się samego pokrzywdzonego do zaistniałych następstw wypadku. W kontekście omówionych powyżej świadczeń wypłacanych przez ZUS należy zasignalizować, że wina poszkodowanego może skutkować utratą prawa do świadczeń. Zgodnie bowiem z art. 21 ustawy wypadkowej świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego nie przysługują ubezpieczonemu, gdy wyłączną przyczyną wypadku było udowodnione naruszenie przez niego przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia, spowodowane przez niego umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa. Ponadto nie przysługują one również wówczas, gdy pracownik, będąc w stanie nietrzeźwości¹², przyczynił się w znacznym stopniu do spowodowania wypadku. Nic więc dziwnego, że w umowach o roboty budowlane lub podwykonawstwo inwestorzy zastrzegają pieniężne kary umowne za każdy przypadek spożycia alkoholu przez robotników zatrudnionych przez generalnego wykonawcę, względnie podwykonawcę. Również i w ten kontraktowy sposób – poprzez zastosowanie cywilnej kary umownej w kontrakcie budowlanym – kształtuje się prewencja wypadkowa.

III Ustawowy obowiązek zawiadomienia o wypadku

Wypadek przy pracy to zdarzenie niepożądane w środowisku pracy i jako takie musi być formalnie zgłoszone do właściwych miejscowo organów ochrony prawa. Kodeks pracy nakłada na pracodawcę obowiązek, zgodnie z którym winien on niezwłocznie zawiadomić właściwego okręgowego inspektora pracy i prokuratora o śmiertelnym, ciężkim lub zbiorowym wypadku przy pracy oraz każdym innym zdarzeniu, które wywołało wymienione skutki i ma związek z pracą.

Obowiązek zgłoszenia kwalifikowanych wypadków przy pracy do PIP i prokuratora zabezpieczony jest przepisem Kodeksu karnego, który penalizuje nie tylko narażenie pracownika na wypadek lub jego spowodowanie, lecz także niezawiadomienie lub spóźnione zawiadomienie inspektora pracy o zaistniałym zdarzeniu.

Stosownie do treści art. 221 k.k. każdy, kto wbrew obowiązkowi nie zawiadamia w terminie właściwego organu o wypadku przy pracy lub chorobie zawodowej albo nie sporządza lub nie przedstawia wymaganej dokumentacji, podlega grzywnie do 180 stawek dziennych albo karze ograniczenia wolności. W zakresie dokumentacji wypadkowej należy przypomnieć, że pracodawca jest obowiązany prowadzić rejestr wypadków przy pracy oraz przechowywać protokół ustalenia okoliczności i przyczyn wypadków wraz z pozostałą dokumentacją powypadkową przez okres dziesięciu lat. Szczegółowy tryb ustalania i dokumentowania wypadków przy pracy zawiera obecnie rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 lipca 2009 r. w sprawie ustalania okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy¹³.

III Cywilne roszczenia uzupełniające

Sąd Najwyższy wypracował linię orzeczniczą, stosownie do której istnieje możliwość dochodzenia roszczeń uzupełniających z tytułu wypadku przy pracy na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego, mimo uzyskania przez poszkodowanego pracownika świadczeń z ubezpieczenia społecznego. Przykładowo w wyroku z 10 października 1997 r. (sygnatura II UKN 293/97) Sąd Najwyższy potwierdził prawo dochodzenia roszczeń uzupełniających z tytułu wypadku przy pracy na podstawie prawa cywilnego, co jednak nie oznacza odpowiedzialności pracodawcy według zasad wynikających ze wskazanej już powyżej ustawy wypadkowej.

W takiej sytuacji na pracowniku będzie spoczywał procesowy obowiązek wykazania odpowiedzialności pracodawcy z powołaniem się na przepisy Kodeksu cywilnego (dalej jako k.c.):

art. 415 k.c. – na zasadzie winy – lub art. 435 § 1 k.c. – na zasadzie ryzyka za zakład wprawiany w ruch za pomocą sił przyrody.

Oczywiste jest, że w procesie o roszczenia uzupełniające pracownik ma wykazać wszystkie pozostałe przesłanki odpowiedzialności pozwanego pracodawcy, czyli udowodnić szkodę oraz wykazać adekwatny związek przyczynowy między zdarzeniem a powstaniem szkody. Jeżeli udowodniona szkoda, której doznał pracownik (np. rozległe poparzenia), nie została wyrównana wypłatami wcześniej świadczeniami przez ZUS, sąd może dodatkowo zasądzić na rzecz pracownika odszkodowanie cywilne od pracodawcy.

W praktyce najczęściej stosowany jest przywołany już art. 435 § 1 k.c., przewidujący odpowiedzialność deliktową osoby prowadzącej na własny rachunek przedsiębiorstwo lub zakład

wprawiany w ruch za pomocą sił przyrody (pary, gazu, elektryczności, paliw płynnych itp.) za szkodę na osobie lub mieniu, wyrządzoną komukolwiek przez ruch przedsiębiorstwa lub zakładu, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą prowadzący zakład nie ponosi odpowiedzialności. W razie wykazania wszystkich przesłanek odpowiedzialności deliktowej sąd na podstawie art. 444 § 1 k.c. zasądza od pracodawcy odszkodowanie mające pokryć wszelkie koszty poniesione na skutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia (koszty leczenia, specjalistycznej diety), których nie pokryto z ubezpieczenia wypadkowego. Ponadto sąd może przyznać poszkodowanemu pracownikowi odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, tj. szkodę niemajątkową w postaci doznanego bólu, cierpienia, szoku pourazowego. W praktyce sądowej to właśnie wypłata przez pracodawcę dodatkowego pieniężnego zadośćuczynienia (a nie jedynie odszkodowania będącego rekompensatą poniesionych kosztów) trafia na wokandę w ramach procesów o zapłatę wniesionych przez pracowników poszkodowanych wypadkiem przy pracy na budowie. Wysokość przyznawanych zadośćuczynień pieniężnych zależy od oceny całokształtu okoliczności danego zdarzenia, w tym rozmiaru doznanych cierpień, czasu ich trwania, intensywności, trwałości czy nieodwracalnego charakteru skutków wypadku przy pracy. Również jego konsekwencje w życiu osobistym oraz społecznym osoby poszkodowanej są uwzględniane przy określaniu kwoty przyznawanego zadośćuczynienia, która może wynosić od kilkunastu do kilkudziesięciu tysięcy złotych.

III Prawo do powstrzymania się z wykonywaniem pracy

Jak wynika z powyższych rozważań, jedno zdarzenie w postaci wypadku przy pracy pociąga za sobą szereg konsekwencji prawnych w obszarze prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, a także na gruncie odpowiedzialności cywilnej oraz karnej. Z tego też względu zarówno z perspektywy pracodawcy, jak i pracownika w branży budowlanej szczególnie istotna jest prewencja wypadkowa, w myśl zasady, że lepiej (i taniej) zapobiegać, niż leczyć. W tym kontekście należy przywołać kodeksowe prawo pracownika do powstrzymania się ze świadczeniem pracy w razie wystąpienia zagrożenia wypadkiem podczas jej wykonywania.

Zgodnie z art. 210 § 1 k.p. w sytuacji, w której warunki pracy nie odpowiadają przepisom bezpieczeństwa i higieny pracy oraz stwarzają bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia lub życia pracownika albo gdy wykonywana przez niego praca grozi takim niebezpieczeństwem innym osobom, ma on prawo powstrzymać się od jej świadczenia, zawiadamiając o tym niezwłocznie przełożonego. Warto więc zachować w pamięci brzmienie przywołanej regulacji Kodeksu pracy, tak aby pracownicy, brygadziści oraz pracodawcy z sektora budowlanego nie musieli stosować innych regulacji przewidzianych na wypadek wystąpienia wypadku na budowie, za który odpowiedzialność będą ustalać prokuratorzy oraz sędziowie.

Przypisy

¹ Oficjalna strona Głównego Urzędu Statystycznego: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/warunki-pracy-wypadki-przy-pracy/wypadki-przy-pracy-w-pierwszym-polroczu-2018-roku-dane-wstepne-3,32.html>.

² Wypadki przy pracy w I półroczu 2018 r. – dane wstępne GUS na 4 września 2018 r., s. 2 oraz s. 5. Publikacja do pobrania pod ww. linkiem.

³ Rodzaje świadczeń z tytułu wypadków przy pracy oraz warunki nabywania prawa do tych świadczeń reguluje całościowo ustawa z 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Tekst jednolity w obwieszczeniu Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 czerwca 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (DzU z 2018 poz. 1376).

⁴ Artykuł 24 Konstytucji RP. Warto przypomnieć, że art. 8 ust. 2 Konstytucji przewiduje, że jej przepisy stosuje się co do zasady bezpośrednio.

⁵ Art. 66 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji RP.

⁶ Jednolity tekst ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny został ogłoszony w DzU z 21 sierpnia 2018 r., poz. 1600.

⁷ Artykuł 156 § 1 Kodeksu karnego

⁸ Wypadki przy pracy w I półroczu 2018 r. – dane wstępne GUS na 4 września 2018 r., s. 6.

⁹ Tekst jednolity: DzU 2018 poz. 1376.

¹⁰ Zob. obwieszczenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie szczegółowych zasad orzekania o stałym lub długotrwałym uszczerbku na zdrowiu, trybu postępowania przy ustalaniu tego uszczerbku oraz postępowania o wypłatę jednorazowego odszkodowania (DzU 2013 poz. 954).

¹¹ Dane wstępne GUS na 4 września 2018 r., s. 3.

¹² Art. 46 ustęp 3 ustawy z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi definiuje stan nietrzeźwości, który zachodzi, gdy zawartość alkoholu w organizmie wynosi lub prowadzi do: 1) stężenia we krwi powyżej 0,5‰ alkoholu albo 2) obecności w wydychanym powietrzu powyżej 0,25 mg alkoholu w 1 dm³.

¹³ DzU 2009 nr 105, poz. 870.